

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabet Fura

Anmälan mot Kriminalvården, häktena Saltvik och Sollentuna, avseende behandlingen av en intagen m.m.

Beslutet i korthet: På grund av att dörrarna till rastgårdarna i häktet Sollentuna inte varit utrustade med s.k. "fängselluckor", har en intagen varit tvungen att vara iförd handfängsel vid utomhusvistelse. Avsaknaden av fängselluckor har enligt häktet inneburit att det – för det fall den intagne inte accepterat att vara iförd handfängsel – förelegat synnerliga skäl att neka den intagne utomhusvistelse (se 2 kap. 7 § häkteslagen). Den intagne har varit placerad i ett säkerhetshäkte, där bl.a. intagna som bedömts farliga för personal och andra intagna placeras. I en sådan miljö kan det återkommande uppstå behov av att kunna belägga intagna med handfängsel vid vistelse utanför bostadsrummet. Det har därmed varit möjligt för Kriminalvården att förutse behovet av fängselluckor. Det gör att undantaget i 2 kap. 7 § häkteslagen inte hade varit tillämpligt i den aktuella situationen. Vidare uttalas i beslutet att det överhuvudtaget inte bör vara möjligt för Kriminalvården att – om förhållandena ligger inom myndighetens kontroll – neka en intagen utomhusvistelse med hänvisning till *de/s* brister i den fysiska miljön, *de/s* bristande personaltäthet.

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 27 mars 2013, anförde AA i huvudsak följande. Den 15 mars 2013 anlände han till häktet Saltvik. Några dagar därefter blev han upprörd, eftersom han hade behandlats orättvist. Han visade sitt missnöje för personalen och efter 15-20 minuter kom en kvinnlig kriminalvårdare och gav honom hans samtliga mediciner och behovsmediciner i en kopp samt sade att han på läkarens inrådan skulle ta medicinen. Han tyckte det var konstigt att han fick sin lunchmedicin redan vid tiotiden på förmiddagen men tog ändå medicinen. Ett par minuter efter att han hade intagit medicinen började han känna sig väldigt dålig och han kunde inte stå på benen. Han blev dåsig och ramlade omkull. Det dåliga måendet gjorde att kriminalvårdare transporterade honom i rullstol till avskildhetsavdelningen.

På avskildhetsavdelningen kränktes han genom att personalen klädde av honom alla kläder. När han kläddes av var det 15–20 kriminalvårdare, såväl kvinnor som män, närvarande. I efterhand blev han informerad om att han hade avskilts på grund av misstanke om att han skulle ha varit påverkad av narkotika. Han fördes till Sundsvalls sjukhus och där konstaterades att han inte var narkotikapåverkad. Emellertid lades han in för observation över natten. När han återkom till anstalten

vägrade den kriminalvårdare som hade gett honom den felaktiga medicinen att be om ursäkt och därtill betedde hon sig fientligt mot honom.

Dagen efter återkomsten till häktet blev han informerad om att han av säkerhetsskäl skulle förflyttas till häktet Sollentuna. Han blev chockad av detta besked, eftersom han hade skött sig exemplariskt i häktet Saltvik. Han är medveten om att han har en ”dålig historik”, men anser inte att det ska ligga till grund för ”framtida straff”. Trots att han är skötsam placerades han på säkerhetsavdelningen i häktet Sollentuna och därtill var han tvungen att bära handfängsel så fort han vistades utanför bostadsrummet. Fängslen gjorde det omöjligt för honom att motionera. Vidare försvårade fängslen vid dusch och promenad. Förflyttningen till annat häkte innebär även att en planerad huvudförhandling ställdes in.

Utredning

Inledningsvis inhämtades och granskades vissa handlingar. Därefter remitterades anmälan till Kriminalvården för yttrande. I sitt remissvar anförde Kriminalvården, huvudkontoret, genom enhetschefen BB, följande.

Sakförhållanden

Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från region Nord som i sin tur hämtat in uppgifter från häktet Saltvik, region Stockholm som i sin tur hämtat in uppgifter från häktet Sollentuna, Kriminalvårdens klientadministrativa system (KLAS) och Kriminalvårdsregistret (KVR). Genom utredningen har sammanfattningsvis följande kommit fram.

Förflyttning till säkerhetshäkte

AA ankom till häktet Saltvik den 15 mars 2013. I omedelbar anslutning till att en person blir intagen i häkte ska en säkerhetsbedömning göras. I bedömningen ingår bl.a. att beakta misskötsamhet under tidigare och pågående vistelser inom Kriminalvården. AA har en mycket omfattande historik av allvarlig misskötsamhet inom Kriminalvården, bl.a. avseende våld och hot. Utifrån den säkerhetsbedömning som upprättades bedömdes att han skulle vara placerad i ett säkerhetshäkte, dvs. ett häkte med högre säkerhetsklass. Den 16 mars 2013 begärde häktet Saltvik AA förflyttad till ett säkerhetshäkte med stöd av aktuell säkerhetsbedömning.

Medicinering

Den 18 mars 2013 tillhandahölls AA ordinerad lunchmedicin av en kriminalvårdare. Aktuell vårdare hade adekvat läkemedelsutbildning och var väl medveten om Kriminalvårdens rutiner i aktuella sammanhang och följde även dessa den aktuella dagen. Av Kriminalvården dokumenterade uppgifter framgår vidare att AA åt lunch innan han fick sin lunchmedicin. Vårdaren och AA hade dittills haft en god kontakt. Häktet Saltvik har bestämt tillbakavisat att vårdaren skulle ha betett sig fientlig mot honom.

Kroppsvsitation och placering i isolering

Den 18 mars 2013 uppmärksammade två kriminalvårdare att AA uppträdde som om han var påverkad. En av dessa vårdare var den som tillhandahållit lunchmedicinen. Personalen misstänkte att AA antingen var påverkad av narkotika eller att han i värsta fall, innan han kom till häktet, hade stoppat upp narkotika och att emballaget gått sönder. Det var uppenbart att han inte mådde bra och därför tillkallades häktets sjuksköterska direkt. Efter samråd mellan sjuksköterskan och vakthavande befäl tillkallades läkare. I väntan på att läkaren skulle anlända sattes AA under s.k. sekundbevakning, vilket innebär att han hölls under ständig observation. För att kunna ge

nomföra sekundbevakningen fördes han till isoleringen. AA var oförmögen att gå själv och fick därför köras i rullstol. Han kroppsvisiterades och fick byta kläder för att säkerställa att han inte hade något otillåtet eller farligt föremål på sig. Under visiteringen var det endast två tjänstemän, båda manliga, närvarande i cellen. AA undersöktes sedan av läkare som beslutade att han med ambulans skulle föras till Sundsvalls sjukhus. På sjukhuset togs ett blodprov som såvitt framkommit inte visade utslag på någon otillåten substans.

Fängsel

AA ankom till häktet Sollentuna den 21 mars 2013. Kriminalvårdsinspektören vid häktet beslutade i samband med AA:s ankomst att han skulle vara belagd med handfängsel under vistelse utanför bostadsrummet med anledning av hans omfattande våldshistorik inom Kriminalvården. Kriminalvårdsinspektören beslutade den 28 mars 2013, efter samtal med AA, att denne vid förflyttning inom häktet inte längre behövde vara belagd med fängsel.

Ingen av häktet Sollentunas promenadgårdsdörrar var vid tidpunkten konstruerade med en s.k. fängsellucka, en konstruktion som krävs för att fängsel ska kunna tas av utan att de säkerhetsskäl som har motiverat användandet äventyras. När häktets ledning uppmärksammade denna brist beställdes några nya dörrar med sådan konstruktion. Det tog därefter närmare ett halvår innan dessa levererades och sattes på plats.

Om det hade bedömts att fängsel inte kunde användas utanför bostadsrummet hade häktet bedömt att det utgjort sådana synnerliga skäl som avses i 2 kap. 7 § häkteslagen (2010:611) (HäL) och som innebär att en intagen inte behöver ges möjlighet att vistas utomhus varje dag. Då AA själv uttryckte att han hellre ville gå ut på promenad med fängsel än att inte få möjlighet att vistas utomhus så bedömdes hanteringen innebära en mindre ingripande åtgärd än att neka promenad.

Domstolsförhandling

Det finns ingen dokumentation hos Kriminalvården om att någon förhandling skulle ha ställts in med anledning av förflyttningen mellan häktena.

Författningsbestämmelser m.m.

Allmänt

Enligt 1 kap. 4 § HäL ska varje intagen bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Säkerhetsbedömning

Av 1 kap. 9 § i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte (KVFS 2011:2, FARK Häkte) framgår att en preliminär säkerhetsbedömning ska göras i omedelbar anslutning till att en intagen tagits in i häkte. Enligt de allmänna råden till bestämmelsen är syftet med säkerhetsbedömningen att identifiera omedelbara behov av säkerhetsåtgärder i samband med t.ex. akut transport eller vid fara för den intagnes eller annans liv eller hälsa.

Kroppsvisitation

Av 4 kap. 3 § HäL framgår att en intagen får kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas för eftersökande av otillåtna föremål bl.a. om det finns anledning att anta att ett sådant föremål kommer att anträffas på honom eller henne.

Enligt 4 kap. 4 § HäL får en intagen även i andra fall än som avses i 2 och 3 §§ kroppsvisiteras för eftersökande av vapen och andra farliga föremål, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.

Av 4 kap.7 § HäL framgår att kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inte får utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska. Detta gäller dock bl.a. inte en kroppsvisitation som avses i 4 §, en kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en person bär med sig undersöks eller en

kroppsvisitation med metalldetektor eller liknande teknisk anordning. Om det är nödvändigt får en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning av en man utföras eller bevitnas av en kvinna även i andra fall än som avses i första stycket.

Enligt 13 § häktesförordningen (2010:2011) ska vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning den som kontrolleras visas all den hänsyn som omständigheterna medger. Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning ska, om möjligt, utföras i närvaro av en annan person än den som genomför kontrollen. Kroppsbesiktning ska, förutom när säll-, svett- och hårprov lämnas, utföras med beaktande av så stor enskildhet som omständigheterna medger och, om möjligt, i ett enskilt utrymme.

Av 4 kap. 2 § FARK Häkte framgår att den som underkastas en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning ska få ombyteskläder eller annat att skyla sig med, om det behövs och syftet med undersökningen därigenom inte äventyras.

Fängsel

Enligt 4 kap. 10 § HÄL får en intagen beläggas med fängsel bl.a. vid förflyttning inom förvaringslokalen om det är nödvändigt av säkerhetsskäl eller om han eller hon uppträder våldsamt och det är absolut nödvändigt med hänsyn till den intagnes egen eller någon annans säkerhet till liv eller hälsa.

Medicinering

Av Kriminalvårdens handbok om hälso- och sjukvård inom Kriminalvården, 2012:11, framgår på sida 7 f bl.a. följande. Regeln är att de intagna förfogar över sina läkemedel. Detta innebär inte med automatik att alla intagna har alla läkemedel för obegränsad tid inne i sitt bostadsutrymme. Kriminalvården ansvarar för att klienten får tillgång till sin medicin som sjuksköterska dispenserat. Iordningställda läkemedel förvaras och överlämnas till klienten av kriminalvårdspersonal. För att undvika missförstånd, så delar Kriminalvården inte ut läkemedel utan tillhandahåller dessa för den intagne.

Kriminalvårdens bedömning

Förflyttning till säkerhetshäkte

Enligt de uppgifter som framkommit begärde häktet Saltvik AA förflyttad till ett säkerhetshäkte med stöd av den säkerhetsbedömning som gjordes och som bl.a. grundade sig på AA:s omfattande hot- och våldshistorik inom Kriminalvården. Begäran framfördes innan händelsen den 18 mars 2013, vilken således inte har legat till grund för bedömningen.

Medicinering

Enligt utredningen tillhandahölls AA sin lunchmedicin efter lunch, dvs. inte vid klockan tio på förmiddagen. Kriminalvården har ett ansvar att se till att rätt ordinerad medicin tillhandahålls på de tider som läkaren har ordinerat och till rätt intagen. Den intagne svarar däremot själv för att avgöra vilken medicin han intar. Det har inte framkommit någonting som tyder på att aktuell kriminalvårdare gjort något fel. Det har inte heller framkommit något som visar att vårdaren skulle ha haft en anledning att be om ursäkt till

AA Kriminalvården tillbakavisar att vårdaren på något sätt skulle ha betett sig fientligt mot AA.

Kroppsvisitation och placering i isoleringen

AA placerades i isoleringen för att häktespersonalen skulle kunna hålla uppsikt över hans hälsotillstånd i väntan på att läkaren anlände. Enligt utredningen i ärendet genomfördes kroppsvisitationen med två tjänstemän närvarande, båda manliga. Ingen kvinnlig personal har närvarat i cellen vid visitationen.

Fängsel

Det är mycket ovanligt att det fattas beslut om användande av handfängsel under förflyttning inom ett häkte. Det har emellertid gjorts i detta fall. Orsaken har varit den omfattande våldshistorik AA har från tidigare vistelser inom Kriminalvården. Att AA tvingats bära fängsel även under promenad har berott på att häktet Sollentuna vid tiden inte var utrustad med dörrar som möjliggjorde att de togs av samtidigt som de säkerhetsskäl som föranledde hanteringen inte eftersattes. Alternativet hade varit att AA inte tilläts gå ut på promenad. Då AA uttryckte att han hellre ville gå ut med fängsel än hindras från att gå ut överhuvudtaget bedömer Kriminalvården den minst ingripande åtgärden valdes. Numera har häktet installerat ett antal dörrar med fängsellucka som möjliggör att ta av fängsel i promenadgården utan att säkerheten eftersätts.

Domstolsförhandling

Enligt det som framkommit i utredningen har inget kunnat visa på att någon förhandling ställts in på grund av förflyttningen. Kriminalvården bedömer att vidare utredning inte skulle leda till större klarhet.

AA gavs möjlighet att kommentera remissvaret.

Bedömning

Utredningen visar att Kriminalvården beslutat att AA skulle vara placerad i säkerhetshäkte och att häktet Sollentuna beslutat att han skulle vara belagd med handfängsel när han vistades utanför sitt bostadsrum. Eftersom JO som regel inte uttalar sig i bedömningsfrågor, saknas det skäl för mig att närmare kommentera huruvida dessa beslut har varit motiverade.

Det framgår vidare av utredningen att vid tidpunkten för AA:s vistelse i häktet Sollentuna saknades s.k. "fängselluckor" i rastgårdarnas dörrar. Av den anledningen var AA tvungen att bära handfängsel när han vistades ensam på rastgården. Enligt häktet accepterade han detta, eftersom han annars skulle ha nekats utomhusvistelse. Avsaknaden av fängselluckor utgör nämligen, enligt häktets bedömning, ett sådant synnerligt skäl som gör det möjligt att neka en intagen utomhusvistelse.

Av 2 kap. 7 § häkteslagen följer att en intagen ska ges möjlighet att vistas utomhus minst en timme varje dag, om det inte finns synnerliga skäl mot det. Det förhållandet att lagstiftaren har angett att det krävs *synnerliga skäl*, för att undantaget ska vara tillämpligt, skickar en tydlig signal om att avsikten har varit att det enbart ska komma till användning i mycket begränsad omfattning. Samma lydelse återfinns i 4 kap. 1 § fängselagen (2010:610). I motiven till den senare paragrafen har angetts att det är möjligt att neka en intagen utomhusvistelse "i en *oförutsedd* situation där det är nödvändigt att hålla de intagna avskilda från varandra med stöd av 6 kap. 5 § och det till följd därav saknas praktiska förutsättningar att låta de intagna vistas utomhus" (se prop. 2009/10:135 s. 131).

AA var placerad i ett säkerhetshäkte, där bl.a. intagna som bedömts farliga för personal och andra intagna placeras. I en sådan miljö kan det återkommande uppstå behov av att kunna belägga intagna med handfängsel vid vistelse utanför bostadsrummet. Därmed har det varit möjligt för Kriminalvården att förutse behovet av fängselluckor i dörrarna till rastgårdarna. Det gör att undantaget i 2 kap. 7 § häkte-

slagen, enligt min uppfattning, inte hade kunnat tillämpas i den aktuella situationen. Överhuvudtaget bör det inte vara möjligt för Kriminalvården att – om förhållandena ligger inom myndighetens kontroll – neka en intagen utomhusvistelse med hänvisning till *dels* brister i den fysiska miljö, *dels* bristande personaltäthet.

I det aktuella fallet har AA trots allt haft möjlighet – om än belagd med handfängsel – till daglig utomhusvistelse. Därmed saknas det skäl för mig att uttala kritik eller vidta någon annan åtgärd i denna fråga.

Kriminalvården har tillbakavisat AA:s påstående om att en kriminalvårdare i häktet Saltvik skulle ha betett sig fientligt mot honom. I denna del står ord mot ord och enligt min bedömning kan ytterligare utredning inte förväntas ändra på detta förhållande. Med anledning härav och vad som har framkommit genom Kriminalvårdens remissvar saknar jag skäl att kommentera AA:s övriga klagomål. Jag konstaterar endast att utredningen inte ger anledning till kritik eller någon annan åtgärd.

Ärendet avslutas.